

פתיחה

המשנה הראשונה במסכת בבא מציעא דנה בסוגיה הקשורה ל"ממון המוטל בספק", כלומר ממון אשר הבעלות עליו שנויה במחלוקת ובית הדין נדרש להכריע:

שניים או חזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה, וזה אומר אני מצאתיה. זה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו.

במקרה הראשון מכריעה המשנה שעל בעלי הדין לחלוק בטלית. הדיון בראשונים חושף אותנו למקרים נוספים בהם ישנו ויכוח דומה בין שני אנשים, אך הדין שנפסק שם הוא שונה:

- "ההוא ארבא דהווי מינצו עלה בי תרי... זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי - אמר רב נחמן: כל דאליס גברי" (בבא בתרא ל"ד ע"ב). שני אנשים מגיעים לבית הדין בוויכוח על בעלות ארבא - ספינה, וכל אחד טוען שהיא שלו. הכרעת הגמרא: "כל דאליס גברי" - מי שיותר תקיף ואליס ינצח ויזכה בחפץ (אפשרויות נוספות להבנת דין זה יוצגו בהמשך).
- "תנו רבנן: שניים אדוקין בשטר, מלוה אומר: שלי הוא ונפל ממני, ומצאתיו. ולוה אומר: שלך הוא ופרעתיו לך... יחלוקו" (בבא מציעא ז' ע"א). הלווה והמלוה מגיעים לבית הדין אחוזים בשטר. הלווה טוען שהשטר נפל ממנו, ובעצם טענתו היא שכבר פרע את חובו, והמלוה טוען שמידו נפל השטר, כלומר הלווה טרם שילם את חובו. הכרעת הגמרא: המלווה מקבל חצי מההלוואה.
- "שניים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתים, זה אומר שלי מאתים וזה אומר שלי מאתים - נותן לזה מנה ולזה מנה, והשאר יהא מונח עד שיבא אליהו. אמר רבי יוסי: אם כן מה הפסיד הרמאי? אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו" (בבא מציעא ג' ע"א). שני אנשים הפקידו כסף אצל אותו אדם, אחד מהם מנה והשני שני מנים. לאחר מכן כל אחד טוען שהוא בעל שני המנים.

הכרעת הגמרא: לדעת תנא קמא - כל אחד מקבל מנה מנה והשאר מונח עד שיבוא אליהו, ולדעת רבי יוסי הכל נשאר מונח.

ראינו ארבעה מקרים בהם הממון היה מוטל בספק, אבל בכל מקרה הכרעת בית הדין היתה שונה. במאמר זה אנסה לעמוד על סיבת השינוי בפסיקה ומהו הקו המנחה את הגמרא בכל אחד מהמקרים.

שיטות הראשונים

על מנת להבין את סברותיהם של הראשונים יש לשים לב לשאלות הבאות:

1. האם יש משמעות לאחיזת התובעים בחפץ? במידה וכן מה משמעותה?
2. מה ענין הפסיקה "כל דאליס גבר"? מה יחס בית דין לפסיקה זו? האם בית דין מעודד אלימות או מעיין 'חוק הגיונגל' כאמצעי לפתרון בעיות?
3. מתי משתמשים בפסק "יהא מונח"?

הנביא בשמואל (ב, ח) מספר על דוד: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו". מכאן ניתן להבין שיש פעמים שפסק בית דין מסמל את האמת הכי נכונה (משפט), ויש פעמים שמסמל דווקא את הצדק הכי מתקבל על הדעת (צדקה).

לדוגמה, לאדם יש חפץ יפה ויקר. חבירו מעוניין גם הוא באותו החפץ ולכן הוא אוחז בו בטענה שהוא שלו. שניהם מגיעים לבית דין והוא פוסק שיחלוקו. אין ספק שחלוקה אינה האמת במקרה זה, שהרי חפץ זה שייך לראשון. אך ניתן לומר שזהו הפסק הכי מתקבל על הדעת - וזהו צדק. אבל אם החפץ היה שייך לשניהם בשותפות או שהם הגביהו יחדיו את החפץ, חלוקה היא הפתרון האמיתי - אמת.

התוספות (בבא מציעא ב' ע"א ד"ה י'יחלוקו) והתוספות ר"ד (שם ד"ה 'שניים אוחזים בטלית') דנים בדין שנקטה המשנה - יחלוקו.

שיטת התוספות היא שדין יחלוקו הוא פעולה שבאה לקבע מצב קיים, שברור לנו שהוא האמת, וזו לשונו:

תימה דמאי שנא מההיא דארבא דאמר כל דאליס גבר פרק חזקת הבתים? ויש לומר דאוחזין שאני דחשיב כאילו **כל אחד יש לו בה בודאי החצי** דאנן סהדי דמאי דתפיס האי דידיה הוא וכן במנה שלישי דמדמי בגמרא לטלית חשיב ההוא שהנפקד תופס בחזקת שניהם כאילו הם עצמם מוחזקים בו לכך משני

דהתם ודאי דחד מינייהו הוא ואין החלוקה יכולה להיות אמת ולכך יהא מונח. אבל טלית דאיכא למימר דתרוייהו הוא יחלוקו וכן שנים אדוקים בשטר דמדמי לקמן למתניתין משום דשניהם אדוקים בו דהחלוקה יכולה להיות אמת דאפשר שפרע לו החצי ובמנה אין דרך שיקנה לו החצי אחרי שהוא ביד חבירו אבל בארבה אף על גב דאפשר שהיא של שניהם כיון דאין מוחזקין בו הוי דינא כל דאלים גבר...

נראה מדברי התוספות שבית הדין מחפש רק את האמת בפסיקתו, ולכן נפסוק את דין יחלוקו רק כאשר החלוקה מתבררת כמעשה שודאי לנו שהוא אמת. דבר זה קורה רק במקרה בו מתמלאים שני התנאים הבאים:

א. שניהם מוחזקים בחפץ (המציאות בשטח מוכיחה זאת).

ב. החלוקה יכולה להיות אמת (אין לנו סיבה להניח אחרת מהמציאות).

במקרה שאחד התנאים חסר, בית הדין איננו מתערב באופן פעיל אלא פוסק באחד מהאופנים הבאים:

א. מעין "צו עיכוב". פסיקה שמותירה את המצב הנוכחי על כנו - "יהא מונח".

ב. כאשר לפנינו רק שני המסוכסכים בית הדין מסתלק ופוסק "כל דאלים גבר".

לשיטת התוספות רי"ד פסיקת יחלוקו הינה כסדר חברתי כל זמן שלא פעלנו באופן בוטה נגד האמת, וזו לשונו:

פירוש דווקא אוחזין דכיון דהוא בידם לא אמרינן להו כל דאלים גבר שאין זה דין שנאמר לאלים תקוף את החלש ותוציא את שבידו ותזכה בו אבל אם לא היו שניהם תפושין כגון דמנח בסימטא קמייהו ומריבין עליו אמרינן כל דאלים גבר... אבל הכא אי דמר לא דמר דלעולם לא היתה אלא בחזקת אחד מהן הילכך אין ראוי לבית דין לדון יחלוקו אלא מסתלקין הן מן הדין ואומרים להן כל דאלים גבר.

לעומת התוספות, נראה שהתוספות רי"ד שם מטרה נוספת לפתחו של בית הדין והיא מניעת אלימות ברחובות - שמירה על הסדר החברתי, כאשר בית הדין בסך הכל משמש כגוף סמכותי ואמין שאוכף את ביצוע הדין.

כל דאלים גבר ודין יהא מונח - פסיקה או הסתלקות של בית הדין

נראה שמלבד המגמות השונות שראינו בדברי הראשונים, יש לדבריהם משמעות גם בהבנת אופי הפסיקה יהא מונח או כל דאלים גבר.

לפי המאן דאמר שבית דין מחפש אחר האמת:

- "כל דאלים גבר" פירושו מצב של **חוסר ראיות** בנושא, ולכן בית דין לא יכולים להכריע ומבחינתם הדבר נתון בידי בעלי הדין להשיג בכוח, מכיון שכל פסיקה אחרת אינה משקפת את האמת ובית הדין מסתלק בכדי שלא לפעול בניגוד לאמת.

ייתכן להציע גם ש'כל דאלים גבר' אינו הסתלקות אלא פסק המאפשר **בירור של האמת**, כיון שמי שהחפץ שייך לו **ילחם יותר בכוח** מאחר והוא יותר קשור לחפץ, וממילא יתבצע דין אמת.¹

- "יהא מונח" פירושו **חוסר ידיעה** איך להכריע, ולכן בית דין מחזיק בשבילם את החפץ עד שיגיעו ראיות מוצקות יותר.

לפי המאן דאמר שבית דין מחפש אחר הסדר החברתי:

- "כל דאלים גבר" פירושו שמי שהחפץ באמת שייך לו, **ידאג להביא ראיות** חותכות מספיק להוכחת בעלותו על החפץ. גם אם השני משקר והוא מנצל את כוחו הפיזי למשוך מהחלש את החפץ, עדיין יהיה צדק, כי אנו סומכים על הבעלים האמיתית של החפץ **שיביא ראיות** ויוציא מידי חבירו את שלו (כדין המוציא מחבירו עליו הראיה). זוהי בכלל לא הסתלקות של בית דין אלא זהו מצב זמני, מושהה, מעין חלון זמן שבית דין נותנים לבעלי הריב כאילו לריב על מנת לעורר את הזכאי **להביא ראיות** ולזכות בדין במה ששייך לו ולהוציא את הצדק לאור.²

- "יהא מונח" פירושו פעולה מיוחדת ותקיפה של בית דין כאמצעי ענישה או אילוץ של הרמאי להודות. לכן לפי שיטת רבי יוסי הכל יהא מונח כדי ללחוץ על הרמאי שגם מה שמגיע לו לא יקבל עד שלא יודה.³

1. רא"ש שם ד"ה 'ויחלוקו', וזו לשונו: "...ועוד שמי שהדין עמו מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול ועוד יאמר זה מה בצע שאמסור נפשי והיום או למחר יביא ראיה ויוציאנה מידי..."

2. כדברי הרשב"ם בבא בתרא ל"ד ע"ב ד"ה 'וכל דאלים גבר': "בין בראיות בין בכח".

3. יתכן ויהיו מקרים יוצאי דופן בהם האדם לו באמת שייך החפץ יפסיד. למשל אם הוא אדם חלש או שהרמאי עקשן מאוד ומרוב החמדה לממון חבירו יהיה מוכן להפסיד את שלו. אך לפי הסברות הנ"ל,

ביאור ארבעת המקרים

אחרי שבארנו כל זאת ניגש לעמוד על ההבדלים בהכרעות במקרים שצוינו לעיל על פי העקרונות של התוספות וריב"א (מובא בתוספות, בבא בתרא ל"ד ע"ב ד"ה 'ההוא אבא דהו...!', מהמילים "ולריב"א נראה...") לשיטתם:

- לפי **תוספות**, בית דין מחפש אחר האמת. משמעות האחיזה מבחינתו היא מוחזקות ודאית לכל תופס בחפץ כי חזקה שמה שתחת יד האדם שלו (בתנאי שאף אחד מהם אינו רמאי). יוצא מדבריו שעל מנת לפסוק "יחלוקו", עלינו לבדוק שני דברים:

א. האם מישוהו מבעלי הדין רמאי. **ב.** האם יש מוחזקות.

במקרה של שניים או חוזים, יש מוחזקות אך אין בהכרח רמאי - כי ניתן לומר שהם הגביהו יחד את הטלית ואז ממילא שניהם זכו בה בו זמנית. גם במקרה של שניים אדוקים בשטר יש מוחזקות מכיוון שהם אדוקים, אך אין בהכרח רמאי כי יכול להיות שהלווה כבר פרע למלווה חצי מההלוואה. לכן, הלווה פורע רק חצי כדין "יחלוקו". אבל במקרה שיש רמאי ברור שהחלוקה לא תשקף את האמת, ולכן למרות שייתכן והם מגיעים לבית דין אחוזים בחפץ, נפסוק שיהא מונח שפירושו - לא ניתן לפסוק לאור חוסר בראיות. במקרה של מנה שלישי - יש מוחזקות כי מעמידים את הנפקד כאילו הוא מחזיק לבעלי הריב את המנה השלישי⁴, ויש רמאי כי ידוע שאחד הפקיד מנה והשני שניים. אבל במקרה של הארבע אין את שני התנאים - אין שום מוחזקות ואין רמאי כי אולי הספינה שייכת לשניהם או קיבלוה בירושה, ולכן בית דין מסתלק מיד מהמקרה, וזה בא לידי ביטוי בהכרעה של "כל דאלים גבר".
- לפי **ריב"א**, בית דין מחפש את הסדר החברתי, למרות שייתכן וזה לא משקף את האמת המוחלטת (לכן יחלוקו גם כשיש רמאי והחלוקה לא תהיה אמת). לשיטתם, שני תנאים משפיעים על ההכרעה:

א. האם יש מוחזקות.

בית הדין בסך הכל נתנו שיטות / אמצעים שיגבירו את האחוזים בצורה משמעותית לפסיקה אמיתית / צודקת.

4. יש הבדל בין הבנת התוספות לבין הבנת ריב"א בענין מנה שלישי. התוספות מבינים שיש כאן מוחזקות כי רואים את הנפקד שמתלבט למי לתת את המנה השלישי כאילו הוא אוחז לתובעים את המנה. ריב"א מבין שאין כאן בכלל מוחזקות, התובעים לא מחזיקים בפועל את המנה השלישי.

ב. האם בית דין תפוס במקרה, כלומר פסק משהו כלשהו לגביהם או התערב בפסיקה חוץ מסתם שמיעת הצדדים.

בשניים אוחזים בטלית ובשטר נפסוק שיחלוקו אף שייתכן שהטלית שייכת לאחד מהתובעים. מוחזקות יוצרת אצל בית דין רצון לפשר ביניהם בצורה כזו שאף אחד לא ירוויח על חשבון השני.

כשאין מוחזקות או מבחינים בין מקרה שבית דין תפוס בו לבין מקרה שאינו תפוס בו. זאת משום שאם בית דין כבר פתח את התיק - הוא גם ידאג לסגור אותו. אבל אם הוא לא פתח אותו - הוא לא יתעסק איתו אלא ישאיר חלון זמן לתובעים להביא ראיות. המקרים של מנה שלישי וארבע הם שתי דוגמאות למקרים בהם אין מוחזקות והסיבה להבדל בפסיקה היא תפוסות בית הדין במקרה. במנה שלישי בית הדין תפוס במקרה כיון שכבר פסק לתת לזה מנה ולזה מנה. על המנה השלישי לא ייתכן לפסוק "כל דאלים גבר" כי זה לא צודק, ולכן המנה יישאר ביד בית הדין. בארבע בית הדין לא תפוס במקרה ולכן מראש לא יתחיל בפסיקה כי אין לו אפשרות לפסוק צדק כאשר כל אחד מהצדדים טוען את אותה הטענה. לכן בית דין נותנים להם זמן לחזור עם ראיות חותכות, כאשר לחלון זמן זה קוראים "כל דאלים גבר".

סיכום

ראינו מספר מקרים הקשורים לממון המוטל בספק: שניים אוחזים, שניים אדוקים בשטר, מנה שלישי וארבע. היה צורך להסביר ולעמוד על ההבדלים בין ההכרעות השונות בכל מקרה. ראינו את הדיון בראשונים המסבירים מה עומד מאחורי הפסק של בית הדין. אם נחזור לשאלות בהן פתחנו, ניתן לראות שיש מי שאומר שמוחזקות אינה פירושה רק ריב או ויכוח בין שני אנשים שבא לידי ביטוי באחיזה בעלמא, אלא ממש חזקה שזה שלו. ראינו שתי גישות העומדות מאחורי "כל דאלים גבר" - בעל החפץ האמיתי יזכה בחפץ בכוח כי זה שלו או שבעל החפץ יביא ראיות טובות. כמו כן, ראינו למה בית דין משתמשים בפסק "יהא מונח" - אילוץ של הרמאי להודות או החזקת זמנית של בית דין את החפץ עבור התובעים אותו.

כשניגשנו לניתוח המקרים בפועל ראינו את הגישות של שני ראשונים - תוספות וריב"א. האחת, חזקה ודאית של כל תופס. השנית, משתנה לפי כל מאן דאמר: האם יש רמאי בסיפור או האם בית דין תפוס במקרה. ולפי זה דנו בכל מקרה לגופו.